

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΑΔΑΚΗ*

Αναδιφώντας το χθες 60

Περιήγηση στον Δημοτικό Κήπο του Ρεθύμνου (III)

Κάθε Ρεθεμνιώτης και Ρεθεμνιώτισσα του Μεσοπολέμου επεδίωκε να απθανασίσει φωτογραφικά στον Δημοτικό Κήπο από τον φωτογράφο του **Ανδρέα Λαγουδάκη**. Φορώντας την μακριά άσπρη μπλούζα του, κρυμμένος μέσα στο μαύρο πανί μιας ξύλινης φωτογραφικής μηχανής, στηριγμένης πάνω σε ξύλινο τρίποδο, δεν κουραζόταν να περιμένει τους πελάτες, ακόμα και τον χειμώνα, στο βορικό και στη βροχή. Μοναδικά πρόσθετα σύνεργα της μηχανής του ήταν ένας τσίγκινος κουβάς για το ξέπλυμα των φωτογραφιών, μια πετοέτα και μερικά μουςαμαδένια φόντα.

Δεν υπήρξε μεσοπολεμικός μαθητής Γυμνασίου που να μην έχει φωτογραφηθεί στον Δημοτικό Κήπο. Ο Γυμνασιάρχης **Μιχαήλ Πρεβελάκης**, πριν βαρύνει με τα χρόνια, φωτογραφιζόταν με τους μαθητές του κατά προτίμηση εκεί, όπως για παράδειγμα το έτος 1925, που στάθηκε στο κέντρο του Κήπου με τους τότε απόφοιτους, και με τον ανιψιό του **Παντελή Πρεβελάκη** ακριβώς μπροστά του. Λίγες μέρες αργότερα οι 90 δάσκαλοι του νομού στάθηκαν κι αυτοί μπροστά στον φακό, μετά από το ετήσιο συνέδριό τους. Από το 1932 όμως και μετά, η φωτογράφιση στον Κήπο άρχισε σταδιακά να ατονεί, εξαιτίας των εγκαινίων του «Οίκου Παιδείας» και της συνήθειας που εγκαθιδρύθηκε με τα χρόνια οι απόφοιτοι με τους καθηγητές τους να φωτογραφίζονται στη βορεινή σκάλα, αμφιθεατρικά τοποθετημένοι.

Οι φωτογραφίες όμως που τραβήχτηκαν μπροστά στα κάγκελα του Κήπου την 28^η Οκτωβρίου 1940 ήταν διαφορετικές. Ομάδες επιστρατευμένων νέων που είχαν έρθει στο Ρεθύμνο για να πάρουν τα λεωφορεία, που τότε στάθμευαν δίπλα στον Κήπο, για τα Χανιά, φωτογραφίζονταν απανωτές εδώ. Έτσι το έκανε και η παρέα των Σηλιανών της φωτογραφίας, όχι μόνο γιατί δεν ήξεραν αν θα γύριζαν πίσω, αλλά και για να κατασκευάσουν οι δικοί τους τάματα για τη σωτηρία τους, με βάση τις φωτογραφίες αυτές. Δεν ξέρω αν στο οπισθόφυλλο των φωτογραφιών γράφτηκαν συγκινητικά λόγια, όπως το τυπικό για την περίπτωσή «Μάνα, σου στέλνω το κορμάκι μου με μηχανή βγαλμένο, αν αποθάνω στο στρατό, ενθύμιο θα μένω».

Τα τάματα των Ρεθεμνιωτών φαντάρων φτιάχτηκαν, κρεμάστηκαν μπροστά στις εικόνες και μερικά από αυτά διασώθηκαν στο Μουσείο του Μητροπολιτικού μας Ναού, στην οδό Χάλη. Εκεί μπορούμε σήμερα να αναρωτιόμαστε πόσα από αυτά τα νέα παιδιά δεν γύρισαν ποτέ πίσω αλλά και πόσα γύρισαν μεν, αλλά με πόδια κομμένα από τα κρουσάγματα που έλαθαν τον χειμώνα του 1940-41 στην παγωμένη Τρεμπεσία. Για αρκετά απ' αυτά τελικά αποδείχτηκε αληθινή η επίσης συνηθισμένη επιγραφή «Σώμα, ψυχή και κόκαλα, όλα θα γίνουν χώμα, μόνο η φωτογραφία μου αυτή θα μείνει στον αιώνα»...

Όπως είχαμε δει στις φωτογραφίες της περασμένης βδομάδας, μέχρι τον Πόλεμο η πρόσδος των δέντρων του Κήπου ήταν ραγδαία. Όμως η Κατοχή που επακολούθησε οδήγησε σε μια ραγδαία υποβάθμιση του, τόσο με τη διακοπή των ποτισμάτων και τη διάνοιξη αντιαεροπορικών καταφυγίων στο εσωτερικό του όσο και με τις παράνομες ξυλεύσεις από απελπισμένους Ρεθεμνιώτες, που αναζητούσαν αναγνωρίσιμα ξύλα για να μαγειρέψουν το φτωχικό φαγητό τους και για να ζεσταθούν.

Επακολούθησε η δύσκολη μεταπολεμική περίοδος, ιδιαίτερα της δεκαετίας του 1940 αλλά και του πρώτου μισού της δεκαετίας του 1950. Ο Κήπος δεν μπορούσε να αποτελέσει προτεραιότητα των τότε δημοτικών αρχόντων. Αρκεί να αναλογιστούμε ότι στο διπλανό δημοτικό οικόπεδο (σήμερα χώρος στάθμευσης αυτοκινήτων), στο οποίο λειτουργούσε προπολεμικά το Αγροκήπιο, δεκάδες Ρεθεμνιωτών είχαν κατασκευάσει τις παράγκες τους, τις οποίες χρησιμοποιούσαν ως καταστήματα πώλησης γεωργικών - και όχι μόνο - προϊόντων. Το φαινόμενο αυτό της κατάληψης του χώρου από «καπεταναίους» της εποχής αλλά και από «μη έχοντες πού την κεφαλήν κλίνει» δεν ήταν αποκλειστικά ρεθεμνιώτικο, αφού και στα Χανιά η πλατεία των Νέων Καταστημάτων (γνωστότερη ως 1866) είχε την ίδια τύχη. Εξυπακούεται ότι οι αρχές και των δύο πόλεων έδωσαν μάχη για να εξαλείψουν το φαινόμενο. Εκτοτε το Αγροκήπιο έπαψε ουσιαστικά να υφίσταται, αποτελώντας ένα πενιχρό τμήμα στο εσωτερικό του Δημοτικού Κήπου. Σήμερα επιβιώνει ως στοιχειώδες φυτώριο.

Σταδιακά ο Δημοτικός Κήπος μπόρεσε να απολυώσει τις πληγές του. Ο **Αντρέας Λαγουδάκης** ξανάπιασε δουλειά, εφοδιαζόμενος και με φωτογραφικά φόντα, σαν αυτό που διακρίνεται στη φωτογραφία πίσω από την ώραία οικογενειακή στιγμή, με την επιγραφή «Ενθύμιον Κήπου Ρεθύμνης 1950», ανάμεσα σε δύο πουλάκια. Τα μεταπολεμικά φόντα θα πρέπει να τα καλλιτεχνούσε ο **Δημήτρης Τεριακής (Μούρμουρας)**, ενώ τα προπολεμικά ο **Κώστας Παπαδόπουλος**, ο οποίος εξασκούσε και ο ίδιος την τέχνη της φωτογραφίας (αν και έμεινε γνωστός περισσότερο ως πρόεδρος των Ρεθεμνίων Βαρελοφρονών!).

Ως συνέχεια των προπολεμικών Αναθεωρητικών και Γεωργιοκτηνοτροφικών Εκθέσεων, στον Κήπο εξακολούθησαν να πραγματοποιούνται οι λαογραφικές εκδηλώσεις του καλοκαιριού, ιδιαίτερα μετά την ίδρυση της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Ρεθύμνης από τον Χριστόφορο Σταυρουλάκη το 1965, την οποία έχουμε περιγράψει στη σελίδα αυτή πριν από ένα περίπου χρόνο. Με τον καιρό, και δεδομένης της δημοτικότητας της Γιορτής του Κρασιού στο Δαφνί, που είχε ξεκινήσει το 1953, η Περιηγητική Λέσχη Ρεθύμνης επεχείρησε και πέτυχε να καθιερώσει μια αντίστοιχη γιορτή στον χώρο του Κήπου.

Έτσι από το 1959 και μέχρι το 2005 η καρδιά του Ρεθύμνου χτυπούσε κάθε καλοκαίρι (εκτός από δύο) στον Κήπο, για χρονικό διάστημα από ένα Σαββατοκύριακο αρχικά μέχρι ένα εβδομάδα αργότερα. Οικογένειες εν πομπή και παρατάξεις, με τα ζακετάκια τους, χαίρονταν τη δροσιά του μικροκλίματος που δημιουργούσε η πληθωρική βλάστηση, μαζί με τους ήχους συγκροτημάτων κρητικής μουσικής αλλά και αθηναϊκών, και λικνίζονταν σε χορούς κρητικούς και ελληνικούς, και αργότερα στην μόδα νόβα και στο σέικ (οι νεότεροι)! Δεκάδες αυτοκίνητα γεμάτα από γλεντζέδες κατέφθαναν από τα Χανιά και το Ηράκλειο, ενώ η απένταρη πιτσιρικάρια εποφθαλιμούσε την κατάλληλη στιγμή, κατά την οποία μόλις είχε περάσει η περιπόλια των δοκιμών της Σχολής Χωροφυλακής, για να πηδήξει τα κάγκελα από την ασθενέστερη δυτική πλευρά του Κήπου. Έτσι μπορούσε κι αυτή να συμμετάσχει στο μεγαλύτερο θέαμα του Ρεθύμνου, έστω και ελαφρώς ματωμένη από τα ακανθώδη και οι υπεύθυνοι του Κήπου είχαν χαϊρέκακα φυτέψει εκεί.

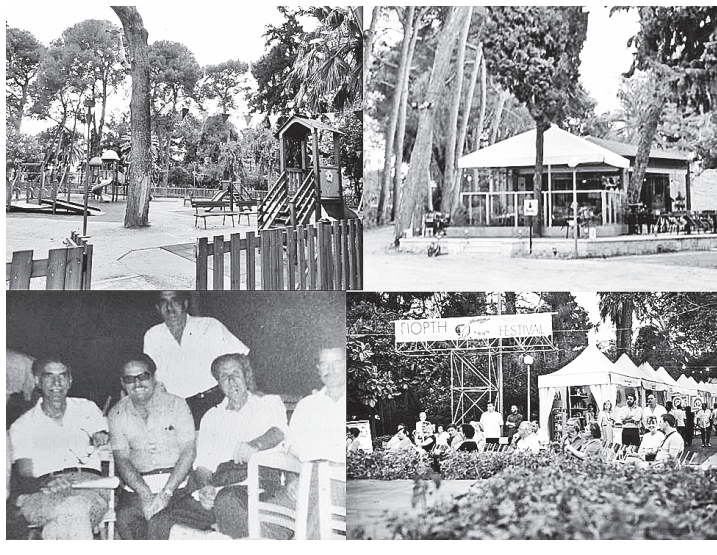
Το 1968 αποφασίστηκε η δημιουργία ενός «Ζωολογικού Κήπου». Η Εθνικός Κήπος διέθετε τον δικό του, όπως και η Θεσσαλονίκη, η Φλώρινα, η Τρίπολη και δεκάδες άλλες πόλεις, οπότε και το Ρεθύμνο δεν θα μπορούσε να υστερήσει. Εκατοντάδες Ρεθεμνιωτόπουλοι ανατράφηκαν επί τρεις δεκαετίες με την θέα δυστυχισμένων κρητικών αγροκότσικων, που μέσα στην απελπισία τους έπαιρναν φόρα και έφεταν με ορμή στα ενισχυμένα κάγκελα. Ανατράφηκαν ακόμα με την εικόνα του κατακόκκινου γυμνού πιονού μιας κακόμοιρης μαϊμούς και των ελαφιών που φανερά ασφυκτούσαν. Οι διαμαρτυρίες πολλών Ρεθεμνιωτών, με πρωταγωνιστή τον αξιωματικό **Ιδομενέα Σταυρουλάκη**, δεν έπιασαν τελικά τόσο τόπο, όσο εκείνες των τουριστών και των φιλοζωικών οργανώσεων του εξωτερικού, που απειλούσαν με παραπομπή μέχρι και στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Μια προσπάθεια διασποράς των ζώων στον χώρο δεν έφερε αποτελέσματα και τελικά το σύνολό τους «αποσύρθηκε». Θύματα της ενέργειας εκείνης υπήρξαν και οι χαριτωμένες πάπιες και χήνες που απολάμβαναν το μπάνιο τους στην μεγάλη στέρνα και στο σιντριβάνι στο κέντρο του Κήπου.

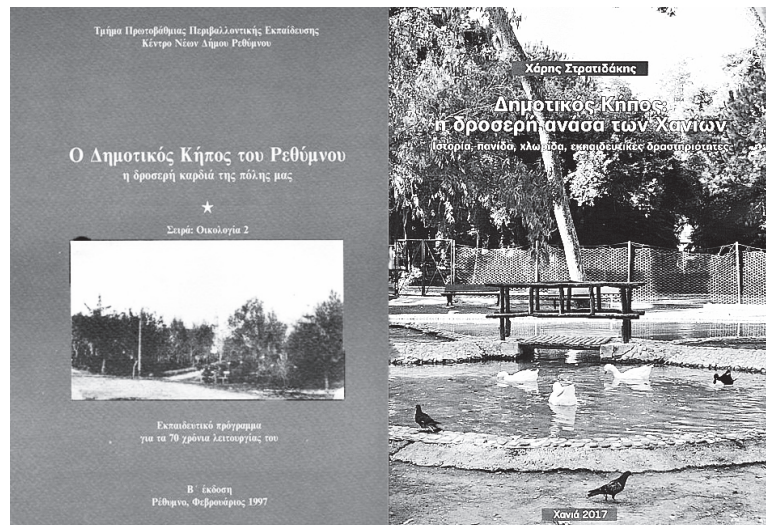
Από την δεκαετία του 1960 και μέχρι σήμερα ο Δημοτικός Κήπος κριθήκε ως ο καταλληλότερος χώρος τοποθέτησης προτομών της πόλης αλλά και μεταφοράς τους από άλλες θέσεις, όπως για παράδειγμα από την πλατεία της Νομαρχίας. Έτσι σήμερα τη δροσιά των δεντροστοιχιών του απολαμβάνουν 12 επιφανείς συμπολίτες: ο Στυλιανός Μανιουδάκης, ο Χρήστος Τζιφάκης, ο Στέλιος Δημητρακάκης, ο Παύλος Βαρδινογιάννης, ο Ηλίας Δεληγιαννάκης, ο Εμμανουήλ Παπαδογιάννης, ο (δίπλα κακοπαθημένος) Κωστής Παπαδάκης, ο Ευάγγελος Φραγκιαδάκης, ο Στυλιανός Κλειδής, ο Εμμανουήλ Τσουδερός, ο Κωνσταντίνος Παλιεράκης, και, φυσικά, ο Τίτος Πετυχάκης. Το σύνολο αυτό θυμίζει πολύ τον Κήπο Ηρώων στο Μεσολόγγι και το Πεδίο του Άρεως στην Αθήνα και αποτελεί ένα εκπαιδευτικό εργαλείο για την διδασκαλία της τοπικής ιστορίας των νεότερων χρόνων, οπότε η στήλη επιφυλάσσεται να επανέλθει στο θέμα αυτό στο μέλλον.

Από το 1976 μια παιδική χαρά ήρθε να προσελευστεί την πιτσιρικάρια του Ρεθύμνου, ο ρυθμός προσέλευσης της οποίας αυξήθηκε εκθετικά μετά την ριζική ανακαίνισή της το έτος 2016. Το ίδιο συνέβη με τη λειτουργία του παλιότερου καφενείου του πολύ περισσότερο με την έναρξη λειτουργίας του εκσυγχρονισμένου, με το όνομα «Le jardin». Την ιστορία της Γιορτής του Κρασιού ήρθαν από το 2012 να συνεχίσουν, με ανανεωμένο κι εκείνες περιεχόμενο, οι Γιορτές Κρητικής Διατροφής, ενώ ο Κήπος παραχωρείται συστηματικά για σε κοινωνικές και πολιτικές εκδηλώσεις, όπως οι γιορτές νεολαίας, τα αντιρατσιστικά φεστιβάλ και «ενίοτε» τα LGBTQI+ Pride Κρήτης. Όμως, ένα μεγάλων διαστάσεων σκάκι δεν ευδοκίμησε, όπως και η διεξαγωγή αντίστοιχων μεγάλων διοργανώσεων, αλλά και των Παιδικών Κυνηγιών Θεσσαυρού, που είχαν ξεκινήσει από τον Κήπο, προς μεγάλη του χαρά που δεν ανασκάπτεται για από αφηρημένα παιδιά!

Η πρόσφατη αναζωογόνηση των λειτουργιών του Κήπου δεν μπορεί να αποκρύψει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει. Αργή αλλά σταθερή ελάττωση της έκτασής του (κατά 1,5 στρέμμα με τη διάνοξη της οδού Κουμουνδούρου και τις αφαιρέσεις χώρων για υποσταθμούς ηλεκτρικού, μέχρι και για ορητήρια). Αργή αλλά σταθερή ελάττωση των δέντρων και των θάμνων του. Ελαχιστοποίηση του προσωπικού. Ελαχιστοποίηση του διατιθέμενου για πότισμα νερού. Κίνδυνος πυρκαγιάς (δύο σχετικά πρόσφατες σβήστηκαν ευτυχώς εν τη γενέσει τους, πριν ο Κήπος λαμπαδιάσει). Κίνδυνος πυρκαγιάς ιδιαίτερα εξαιτίας των πελαλαιωμένων και επικίνδυνων ηλεκτρικών εγκαταστάσεων, περισσότερο αυτών παρά των πεταμένων τοιγάρων κάποιων ανεύθυνων συμπολιτών.

Παρόλα τα προβλήματα αυτά ο **Κήπος εξακολουθεί να αποτελεί τον πράσινο πνεύμα του Ρεθύμνου**, και μάλιστα απολύτως δωρεάν! Τελειώνοντας, οι αναγνώστες θα μου επιτρέψουν να αναφέρω ένα σχετικά μ' αυτόν περιστατικό, κατάλληλο για γέλια (ή για κλάματα, ανάλογα πώς θα το πάρει κάποιος). Είναι γνωστό σε αρκετούς ενδιαφερόμενους συμπολίτες ότι ετοιμάζω βιβλίο γι' αυτόν, ως συνέχεια του πολύ μικρού που είχα κυκλοφορήσει το 1995 αλλά και του πιο πρόσφατου για τον Δημοτικό Κήπο των Χανίων (2016). Ο συνάδελφος Ν. Δ. μου πρότεινε πέσει το καλοκαίρι να το κάνουμε μαζί κι εγώ αποδέχτηκα την πρότασή του με χαρά, πιστεύοντας όχι μόνο ότι οι συνέργειες παράγουν καλύτερα αποτελέσματα αλλά και ότι είναι απαραίτητες ιδιαίτερα για τον πνευματικό κόσμο του Ρεθύμνου, που μονάξαι εκ συστήματος. Μετά από λίγες μέρες όμως μου ανήγγειλε ότι η συνεργασία μας διακόπηκε (πριν καλά καλά ξεκινήσει...), επειδή ο αρμόδιος δημοτικός σύμβουλος Κ. Η. τον οποίο ενημέρωσε, με το αίτημα της έκδοσης του μελλοντικού βιβλίου μας, του δήλωσε ότι «εφόσον ο Στρατιδάκης δεν τον πάει, δεν του βγάζει κι αυτός βιβλίο!». Ο tempore o mores!

* Ο Χάρης Στρατιδάκης είναι Δρ Παιδαγωγικής-ιστορικός, ερευνητής-συγγραφέας sthraris@yahoo.gr, 2831055031